

DOI 10.33190/0027-2833-319-2021-4-006

Пономарева О. О.

УКРАЇНСЬКО-ІТАЛІЙСЬКИЙ СЛОВНИК НОЕРЛІ

Milano : Ulrico Hoepli Editore, 2020. 1008 с.

Рецензовану працю створила викладачка української мови римського університету Ла Сап'єнца Олена Пономарева, а видало міланське видавництво Ноерлі, що спеціалізується на науковій і навчальній літературі. За обсягом реєстру (35 тис. статей) словник належить до категорії «середніх». Проте завдяки ретельному опрацюванню реєстрових одиниць (з увагою до семантичних відтінків, багатозначності, сполучуваності, фразеології) він має досить солідний аркушат (100 др. арк.), тож може бути по праву віднесений і до категорії «великих». Досі в Італії перекладні словники такого обсягу виходили лише для найпоширеніших мов (англійської, іспанської, французької, німецької, російської).

© П. СЕЛІГЕЙ, 2021

Ми вже маємо два українсько-італійські словники великого обсягу, що їх уклали Є. Онацький (Рим, 1977) і колектив видавництва «Перун» (Ірпінь, 2013). Порівняно з ними праця О. Пономаревої відзначається безперечним новаторством — як з погляду добору реєстрових і перекладних одиниць, так і з погляду їх лексикографічного опрацювання.

Словник побудовано абетково-гніздовим способом. Типова структура статті: реєстрова одиниця, стильова характеристика, перекладні відповідники, приклади, що ілюструють значення, сполучуваність та інші особливості вживання слова. Якщо італійські варіанти перекладу більш-менш рівноцінні, їх наведено через кому, якщо відрізняються в семантичному, контекстуальному чи стильовому плані — подаються через крапку з комою. Статті про багатозначні слова розбито на відповідну кількість частин, кожне зі значень пояснене в дужках українським синонімом або італійською ремаркою.

Розгалужена система ремарок указує на відтінки та сферу вжитку реєстрових одиниць (*bur* — *burocratico* / канцеляризм, *colloq* — *colloquiale* / розмовне, *gerg* — *gergo*, *gergale* / жаргонне, *infant* — *linguaggio infantile* / дитяче, *lett* — *letterario* / книжне, *scherz* — *scherzoso* / жартівливе, *volg* — *volgare* / вульгарне тощо), а також на особливості лексико-семантичної структури (*estens* — *estensivo* / розширене значення, *fig* — *figurato* / переносне значення, *region* — *regionale* / регіональне значення).

Видання охоплює різні шари української лексики. Крім основного фонду, це розмовні, просторічні, жаргонні, сленгові, фольклорні слова та вислови. Рясно представлено термінологію та професійну лексику з різноманітних сфер, навіть таких, як верхова їзда, м'ясна галузь, столярна справа. Укладачка прагнула, щоб словник по можливості відбивав реалії живої української мови. Через це не обминає вона й вульгарно-лайливіх, обценних слів та висловів, які в минулі часи заздалеку мали шанс потрапити в перекладні словники.

У реєстрі знаходимо новотвори, що вже встигли міцно закріпитися в ужитку (*безпековий*, *відтермінувати*, *гендлик*, *довкілля*, *правник*, *прозахідний*, *світлина*, *урядовець*). Послідовно подаються фемінітиви, зокрема й нові (*біологиня*, *мовознавиця*, *науковиця*, *урядовиця*, *філологиня*, *шефиня*). Зафіксовано появу нових значень у словах *ватник* (про людину), *виклик* «складне завдання», *відриватися* «розважатися», *гальмо* «забара», *завантажувати* (комп'ютер), *замочувати* «убивати», *кидати* «дурити», *крутий* «чудовий; щасний», *розкручувати* «рекламувати», *скачувати* (файл) тощо. Це вигідно відрізняє рецензовану працю від словника видавництва «Перун», де новотвори та неосемантизми подано дуже обмежено, не кажучи вже про інші разючі прогалини в реєстрі.

Українську лексику з національно-культурним компонентом перекладено кількома способами: 1) італійським відповідником: *братчик* — *frate*, *monaco*; *бублик* — *tarallo*; *корчма* — *bettola*, *osteria*; *хуторянство* — *provincialismo*, *mentalità provinciale*, іноді — з додатковим поясненням: *кептар* — *gilè* (spec. *foderato di pelliccia*); *очінок* — *cuffia* (*copricapo femminile*); *полоніна* — *altopiano* (*nei Carpazi*); 2) українізмом, що вже закріпився в італійській мові: *вареник* — *varenyuk*; *гопак* — *hopak*; *козак* — *cosacco*; *чума́к* — *čumak*; 3) описовим зворотом: *вишиванка* — *camicia ricamata*; *козаччина* — *periodo dei cosacchi nella storia ucraina (XV–XVIII sec.)*; *колядка* — *canzone rituale natalizia*; *мазанка* — *casa intonacata di argilla*; *самогон* — *acquavite prodotta in casa*. Принагідно зауважимо: у реєстрі хотілося б бачити й такі, важливі для розуміння українських реалій, слова, як *вечорниці*, *вуйко*, *дев'ятини*, *дідух*, *жупан*, *запаска*, *обжінки*, *паяниця*, *підбрехач*, *призьба*, *співомовка* та ін.

Значна частина статей містить переклади словосполучень, складених термінів, контекстних і образних висловів, частотних фразеологізмів різних типів, прислів'їв і приказок, які можуть викликати труднощі при перекладі. Зі словника, наприклад, довідуємося, як сказати італійською *бабине літо*, *бити байдики*, *гнути кирпу*, *дати гарбуза*, *піймати облизня*, *пошитися в дурні*, *пропасти ні за цапову душу*, *розбити глек*, *сон рябої кобили*, як *Пилип з конопель*. Гадаємо, видання тільки виграло б, якби давало переклад й інших поширених фразеологізмів: *дірка від бублика*; *маємо те, що маємо*; *на руку ковінька*; *накивати п'ята*

ми; накрити мокрим рядном; не бачити смаленого вовка; облизати макогона; пекти раків; ударяти лихом об землю; як дбаєш, так і маєш; як мокро горить тощо. Звичайно, однотомний перекладний словник не може охопити всього фразеологічного багатства української мови — це завдання окремого українсько-італійського фразеологічного словника, який, будемо сподіватися, з'явиться в недалекому майбутньому.

Словник О. Пономаревої — чи не найперший серед двомовних словників, що спирається на норми нової редакції українського правопису (2019). Серед переваг відзначимо професійне оформлення статей, зручний набір тексту, високу поліграфічну культуру.

З огляду на прагнення укладачки широко представити сучасну українську лексику не зайве було б доповнити реєстр такими актуальними словами, як *айтішник, банити, виш, відкат, гуглити, державотворення, дерибан, законотворець, качок, медійний, очільник, підзаконний, посадовець, правовласник, проукраїнський, рагуль, селфі, смартфон*. Так само й у перекладній частині варто повніше відобразити новотвори живої італійської мови. Скажімо, *гедоніст* — це не тільки *edonista*, а й *vitaiolo*; *інфантильність* — не тільки *infantilità* чи *puerilità*, а й *bambinita*; *снідати* — не тільки класичне *fare colazione*, а й *colazionare*. Те саме стосується перекладу словосполучень: до *приймати душ*, крім *fare la doccia*, можна долучити ще *docciaarsi*; до *їздити на велосипеді*, поряд з *andare in bicicletta*, варто навести ще *biciclettare*.

Словник стане в пригоді всім, хто опановує італійську мову в Україні, а також представникам української діаспори в Італії (на сьогодні їх кількість перевищує 250 тис. осіб). Та насамперед видання розраховане на італійців, котрі вивчають українську мову або працюють з нею. В Італії гостро бракує літератури з україністики, тож праця почасти заповнює цю прикру прогалину. Оскільки словник адресовано носіям італійської, варто було б розширити граматичну характеристику реєстрових одиниць (непрямі форми, морфонологічні чергування, рухомість наголосу тощо). Раніше такий підхід добре зарекомендував себе в словнику Є. Онацького, а також в українсько-німецькому словнику З. Кузелі та Я. Рудницького (1943; 1987), українсько-англійському словнику К. Андрусишина, Я. Крета (1955; 1990) та В. Ніньовського (1993). Поглиблена граматична характеристика значно поліпшила б практичність словника для не носіїв мови. Сподіваємося, це буде зроблено в другому виданні.

Загалом же праця О. Пономаревої продовжує найкращі традиції українського та західноєвропейського словникарства й водночас відповідає сучасним вимогам до перекладних словників. Нове видання сприятиме популяризації української культури в Італії, де нашу мову й досі часом не дуже відрізняють від російської. У планах авторки — видати другу, італійсько-українську частину. Побажаймо їй успіху в цій важкій, але такій потрібній справі!

П. Селігей

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України
м. Київ, Україна
Електронна пошта: Selihey@nas.gov.ua
<https://orcid.org/0000-0001-9433-0972>

P. Selihey

O. O. Potebnia Institute of Linguistics, the National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine
E-mail: Selihey@nas.gov.ua
<https://orcid.org/0000-0001-9433-0972>

Ponomareva O. O.

HOEPLI UKRAINIAN-ITALIAN DICTIONARY

Milano : Ulrico Hoepli Editore, 2020. 1008 p.

Дата надходження до редакції — 09.07.2021

Дата затвердження редакцією — 12.07.2021